

Türk Toplumundaki Güven İndeksinin Düşük Olmasının Nedenlerinin İncelenmesi¹

Mehmet GİRGIN²

Doç. Dr. Adem BAYAR³

Geliş Tarihi: 13.11.2019

Kabul Tarihi: 25.12.2019

Yayın tarihi: 27.12.2019

Özet

Bu çalışmanın amacı, Türk toplumunu meydana getiren bireyler arasındaki düşük güven duygusunun nedenlerini ortaya koymaktır. Bu çalışmada nitel araştırma desenlerinden biri olan olgu bilim deseni kullanılmıştır. Araştırma grubu, Amasya İlinde yaşamlarını sürdüren ve farklı meslek gruplarına bağlı olan 15 kişiden oluşmaktadır. Araştırma grubunda yer alan bireyler amaçlı örneklem yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örneklem yöntemi kullanılarak tespit edilmiştir. Araştırmada veri toplama aracı olarak 10 sorudan meydana gelen yarı yapılandırılmış görüşme soru formu düzenlenmiştir. Görüşme sorularının geliştirilmesinde uzman görüşü alınarak soruların kapsam geçerliliğinin sağlanmasına dikkat edilmiştir. Bireylerle gerçekleştirilen görüşmeler doğrultusunda elde edilen veriler betimsel analiz yöntemi ile analiz edilmişlerdir. Elde edilen verilerin analizinde, bireyler güven kavramını dürüst olma, sözünde durma, emanete sahip olma, tutarlı olma, samimi olma ve yalan söylememe ile bir tutmuşlardır. Katılımcılar ayrıca güven kavramını etkileyen unsurları ise borcuna sadık olma, yanında olma, inançlı olma, yapmacık olmama, ihlâs sahibi olma, adil olma, doğal olma, birtakım değerlere sahip olma ve empatik davranışlar gösterme şeklinde sıralamışlardır. Ayrıca çalışmaya katılan bireyler insanlar arasındaki güven duygusunun artırılması için birtakım önerilerde bulunmuşlardır. Bu bağlamda, araştırmacılar eğitimde nitelik arayışları sürekli hale getirilmeli ve siyasi çatışmalar kenara bırakılmalı gibi birtakım öneriler geliştirmişlerdir.

Anahtar kelimeler: Güven, toplum, unsur.

The In-Depth Investigation of the Reasons of the Low Index Number of Trust in Turkish Society

Abstract

The purpose of this study is to propound the reasons of the low sense of trust among the people that form the Turkish society. This study has been conducted by phenomenological research design which is a qualitative research approach. The study group of this research consists of 15 people that live in Amasya province and from different professions. Each individual of the study group has been identified by maximum sampling method which is a purposeful sampling method. In this study, the researchers have created semi-structured interview form that consists of 10 questions as a data collecting instrument. In the formation of the interview form, the expert opinion has been asked to provide the content validity. The data that obtained through the interviews with the individuals has been analyzed by descriptive analysis. In the analysis of obtained data, individuals considered the concept of trust the same with being honest, keeping promise, being trustworthy, consistent, sincere, and not telling lie. Furthermore, the participants ordered the facts that affect the concept of trust as being loyal to dept, being supportive, being confident, not being artificial, being sincere, being fair, being natural, having certain values, and showing empathic behaviors. In this context, the researchers have some suggestions such as the search for quality in education should be continuously made and political conflicts should be put aside.

Keywords: Trust, society, component.

¹ Bu çalışmanın önceki hali 3-5 Mayıs, 2018 tarihinde Çorumda düzenlenen 3. Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kongresi'nde sözlü bildirim olarak sunulmuştur.

² Yüksek lisans öğrencisi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, mehmetgirgin1983@gmail.com, ORCID:0000-0003-1768-4421

³ Amasya Üniversitesi, Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalı, adembayar80@gmail.com, adem.bayar@amasya.edu.tr, ORCID:0000-0002-8693-9523

GİRİŞ

Gerek ulusal gerekse uluslararası organizasyonların yapmış olduğu araştırmaların sonuçları Türk toplumunun birbirine olan güven duygusunun giderek azaldığını göstermektedir (Çandar, 1999; Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü, 2016; Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, 2015; Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı, 2017). Bu gerçeklikten yola çıkarak Türk toplumunun birbirine karşı güven düzeylerinin düşük olmasının sebeplerinin derinlemesine incelenmesi toplumu meydana insanların arasındaki güven duygusunun artırılması için oldukça önemlidir. Çünkü güvensizlik duygusu neticesinde bireylerde; ön yargı ve şüphe, bireylerin iç dünyalarına çekilmeleri ve tüm olaylara ilişkin negatif düşünce ve beklentilere sahip olmaları gibi birtakım olumsuz sonuçlar ortaya çıkmaktadır (Özler, Atalay ve Şahin, 2010). Ayrıca Lewicki, McAllister ve Bies (1998) sosyolojide güven duyma ve duymamanın öneminden bahsetmişler ve güvenin sosyal karışıklığı azaltan bir unsur olduğunu vurgulamışlardır.

Güven çok engin bir kavram olmakla birlikte bugüne kadar başta sosyoloji olmak üzere, siyaset bilimi ve iletişim gibi birçok sosyal ve beşerî bilimlerin konusu olarak çalışılmıştır. Her bir alan güven konusunu kendi açısından ele almış ama bu çalışmalar zincirleme olarak birbirine katkıda bulunmuştur (Pelenk Özel 2011). Hosmer bu söyleme dayanak sağlar şekilde çoğu ekonomist, psikolog ve sosyoloğun güven konusunda çalıştıklarını ve bir fikir beyan ettiklerini söylemektedir (1995). Özler, Atalay ve Şahin (2010), bir kişi güven duygusundan yoksun oldukça hayata dair karamsar ve olumsuz bakma eğiliminde bulunacağını ifade etmişlerdir.

Literatür Taraması

Bu bölümde sırasıyla güven kavramının nasıl tanımlandığı, güveni oluşturan unsurlar ve güveni zedeleyen etmenler başlıkları sırası ile ele alınmıştır.

Güvenin Tanımı

Güvenin ne olduğunu tanımlamaya ilişkin farklı çalışmalara göz atıldığında herkes tarafından kabul edilmiş tek bir güven kavramının olmadığı görülmektedir. Örneğin; güven konusunda yapılan çalışmaların temelini oluşturan Deutsch güven kavramını, istekleri, şüphe ve kararsızlıkları etkileyen bireyler arası bir unsur olarak açıklamaktadır. Güven kavramında geçmiş problemler ve içinde bulunduğu durumların sosyal ve kişisel gelişim için önem arz ettiğini vurgulamaktadır (1958). Güven konusunda ki diğer önemli bir bilim insanı olan Zand ise güveni yalnızca bir duygu olarak açıklamamış insanların karşılıklı olarak emniyetinin maksatlı örgütlenmesi olarak açıklamaktadır (Zand, 1972). Güven kavramını siyasal güven kapsamında ele alan Miller ve Usthaug (1990) güveni bireylerin politik otoritenin toplumdaki her birey için eşit doğurgular ortaya koyan politikalar üreteceğine yönelik inanç olarak ifade etmişlerdir. Misztal (1996) güveni kişisel ve kurumsal seviyede olmadığını, bunların ikisine de nüfuz eden kapsayıcı bir terim olarak görmekte ve güveni toplumun önemli bir yapı taşı olarak kabul etmektedir. Demir ve Acar (2005) ise güven kavramının sosyal bilimlerde, bir toplumu oluşturan kişilerin birbirlerine, hayatlarını sürdürdükleri sistemin normlarına ve kurumlarına karşı görev ve sorumlulukları olması gerektiği gibi ideal olarak yapacakları konusundaki genel kanılarının olumlu olarak var olması şeklinde tanımlandığını ifade etmişlerdir. Giddens (2004) ise güveni, bilinen neticeler veya hadiseler grubu dikkate alındığında, birey ya da düzenin güvenilirliğine olan inanç olarak tanımlar. Özler, Atalay ve Şahin (2010), bireyler arasındaki güven duygusunun ancak karşılıklı olursa mümkün olabileceğini söylemişlerdir.

Rousseau, Sitkin, Burt ve Camerer (1998) ise güvenin psikolojik boyutuna dikkat çekmiş ve güveni diğer insanların davranışlarında şeffaf ve yapmacıksız olacağına dair kişideki beklenti durumu olarak tanımlamıştır. Bazı araştırmacılar da benzer şekilde güven kavramını, kişilerarası ilişkilerde düşünce ve davranış bazlı olumlu duygulara sahip olmayı içeren ve psikolojik yönü olan bir kavram olarak tanımlamaktadırlar (Fetchenhauer ve Dunning, 2009; Wech, 2002).

Yukarıdaki alan yazın taramasına göre, güven sadece sosyolojik ya da politik olmayıp aynı zamanda psikolojik boyutları da olan oldukça geniş yelpazeli; kişinin iç dünyasında ve kişiler arası ilişkilerinin sürdürülebilir olmasında etkisi olan önemli bir kavramdır.

Güveni Oluşturan Unsurlar

İlgili alan yazın tarandığında araştırmacılar güven oluşumunda birtakım ölçütlerin önemli ve gerekli olduğunu vurgulamışlardır. Bunlar; dürüstlük, yetkinlik, tutarlılık ve tahmin edilebilirlik, açıklık, sadakat, ketumluk, yardımseverlik/iyilikseverlik, iş için gerekli bilgi ve donanımına sahip olma, özen gösterme ve sorunlarla ilgilenme, ilişkilerde akıl ve tecrübeye sahip olma, açıklayıcı ve açık iletişim, doğru ve yerinde kararlar alma şeklinde sıralanmaktadır (Butler ve Cantrell, 1984; Gabarro, 1978; Mayer, Davis ve Schoorman, 1995; Whitener, Brodt, Korsgard ve Werner, 1998). Benzer şekilde Özler, Atalay ve Şahin (2010) bireyler arasındaki güven duygusunun oluşmasının birçok bilim insanı tarafından araştırıldığını ve bu duygunun ortaya çıkmasında yaşanılmış paylaşımların olması, tutarlı olma, sır tutabilme, doğru olma, güvenilir olma, şeffaf olma, sözünde durma, norm ve değerleri göz önünde bulundurarak hareket etme, ortak vizyona sahip olma, yardımsever olma ve sağlıklı iletişim kurma- sürdürme gibi unsurların önemli olduğunu savunmuşlardır. Bunun yanı sıra Börü 2001 yılında gerçekleştirdiği çalışmasında bir kişiye güven duyulması için o bireyde özgüven, yardımcı olma, destekleyici olma, uyumlu olma, doğru olma, cana yakın olma, şeffaf olma, dengeli olma, bilgi sahibi olma ve arkadan konuşmama gibi bazı karakteristik özelliklere sahip olması gerektiğini bulmuştur. Ayrıca Fetchenhauer ve Dunning, (2009) bireyde güven duygusunun oluşmasında çevrenin önemli bir yere sahip olduğunu vurgulamışlardır.

Güveni Etkileyen Etmenler

İlgili alan yazın derinlemesine incelendiğinde toplumsal güveni olumsuz olarak etkileyen bazı etkenlerin farklı araştırmacılar tarafından yapılan çalışmalarda dile getirildiği görülmektedir. Örneğin; Akgün (2001) toplumsal güvensizliği zedeleyen unsurlar; 1) Siyasal otorite eksikliği, 2) Yönetim sürecinde haksızlıklar, 3) İdeolojik düşünce yapısı, 4) Gelir düzeyi, 5) Sosyo-ekonomik düzey ve 6) Dine yatkınlık şeklinde ortaya koymuştur. Benzer şekilde Putnam (1995) güven duygusunun oluşması ve sürdürülmesinde dine yakın olmak arasında olumlu bir ilişkinin olduğunu ifade etmiştir. Bireyler arasında güven duygusunun yaratılması oldukça zaman almaktayken, güven duygusunun kaybedilmesi anlık bir durumdur (Mayer, Davis ve Schoorman, 1995). Güvensizlik tarafların birbirlerine şüphe ile yaklaşarak ve acaba sorusuyla bazı negatif düşüncelere sahip olma durumudur (Erdem, 2003). Fetchenhauer ve Dunning, (2009) bireylerin diğer bireylerin güvenilir olma durumlarına hep bir şüphayle yaklaşma eğiliminde olduklarını söylemektedirler.

Yukarıdaki alan yazın taramasında da görüldüğü gibi güven konulu çalışmalar son yıllarda artış göstermektedir (Demir ve Acar, 2005; Kırıl ve Başaran, 2018a; Kırıl ve Başaran, 2018b; Özler, Atalay ve Şahin, 2010; Pelenk Özel, 2011). İlgili çalışmalar açıkça göstermektedir ki bireyler arasındaki güven duygusu her ne kadar farklı şekillerde tanımlansa da güven bir toplumun sağlıklı bir biçimde varlığını devam ettirebilmesi için vazgeçilmez bir unsurdur. Bu bağlamda insanlar arasında güveni zedeleyen etmenler azaltılırken temelleri

sağlam atılmış bir güven ortamının yaratılabilmesi için aynı zamanda güveni oluşturan unsurlara da toplumun temel değerleri çerçevesinde yaklaşılmalıdır.

Amaç

Çalışmanın amacı, Türk toplumunu meydana getiren bireyler arasındaki düşük güven duygusunun nedenlerini ortaya koymaktır. Bu amaç çerçevesinde çalışma boyunca aşağıdaki araştırma sorularına yanıt aranmıştır:

1. Güven duygusu kavramı nasıl tanımlanabilir?
2. Güveni etkileyen unsurlar nelerdir?
3. Güveni arttırmak için neler yapılmalıdır?

YÖNTEM

Araştırma Deseni

Çalışma nitel araştırma desenlerinden biri olan olgu bilim deseni ile gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırma yaklaşımı, araştırmacıya esneklik tanınması, doğal ortamda gerçekleşen olaylara odaklanması, tümevarımcı bir yaklaşım ile olaylara yaklaşması ve algıların olduğu gibi ortaya konması gibi birtakım avantajlara sahiptir (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Ayrıca Taylor ve Bogdan (1998) ve Mertens (2009)'ın da belirttiği gibi nitel araştırma yaklaşımı çalışılan konu hakkında araştırmacının katılımcı bireylerden detaylıca bilgi edinmesine olanak sağlaması açısından ayrı bir öneme sahiptir. Olgu bilim deseni, farkında olunan ancak hakkında net bilgiye sahip olunmayan konular hakkında derinlemesine ve ayrıntılı bir şekilde araştırma yapmaya gerek duyulan konulara odaklanan bir anlayışa sahiptir (Çepni, 2005; Yıldırım ve Şimşek, 2011).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu amaçlı örneklem yöntemiyle tespit edilmiştir. Bu yöntem sayesinde çalışmaya katılan kişilerden konu hakkında detaylıca bilgi elde edilmesi sağlanır (Patton, 1987). Olgu bilim deseni çerçevesinde gerçekleştirilen çalışmalarda veri kaynakları çalışılan konuyu şahsen deneyimleyen ve yaşamışlarını dile getirebilen birey ya da gruplardan meydana gelir (Büyüköztürk, Kılıç-Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2017). Bu bağlamda çalışma grubu amaçlı örneklem yöntemi çerçevesinde "Maksimum Çeşitlilik Örneklemi" tekniği ile belirlenmiş toplumda farklı meslek gruplarına sahip bireylerden oluşan 15 kişiden oluşmaktadır. Maksimum çeşitlilik örnekleminin amacı, çalışma bulgularının genellenmesi değil araştırılan konuya ilişkin farklı bakış açılarının ortaya konulmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2011).

Amasya ilinde yaşayan farklı mesleklerden toplamda 15 kişi araştırmanın çalışma grubunu oluşturmaktadır. Katılımcılara ait demografik bilgiler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 1. Katılımcılara Ait Bilgiler

	Eğitim Düzeyi	Cinsiyet	Yaş	Mesleği
Katılımcı 1	Önlisans	Erkek	32	Emniyet Mensubu
Katılımcı 2	Lise	Kadın	42	Ev Hanımı
Katılımcı 3	Doktora	Erkek	65	Akademisyen
Katılımcı 4	İlkokul	Erkek	59	Esnaf
Katılımcı 5	İlkokul	Erkek	63	Muhtar
Katılımcı 6	Lisansüstü	Erkek	48	Bürokrat
Katılımcı 7	Lisans	Erkek	45	Öğretmen
Katılımcı 8	Lisans	Kadın	21	Öğrenci
Katılımcı 9	Lise	Erkek	46	İmam

Katılımcı 10	Doktora	Erkek	36	Araştırmacı
Katılımcı 11	Lisans	Kadın	27	İşsiz
Katılımcı 12	Lisans	Erkek	33	Bankacı
Katılımcı 13	Lise	Erkek	40	Asker
Katılımcı 14	Lisans	Erkek	32	Avukat
Katılımcı 15	Önlisans	Kadın	39	Hemşire

Tablo 1 incelendiğinde çalışmaya katılan bireylerin; dördü kadın, on biri erkek; yaşları 21-65 arasında; eğitim seviyeleri ilkokul-doktora seviyesinde değiştiği görülmektedir.

Araştırmacıların Rolü

Birinci araştırmacı, lisans eğitimi sonrasında birkaç yıl Millî Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda öğretmenlik yapmıştır. Bunun devamında ise Emniyet Genel Müdürlüğünde çalışmaya başlamıştır. Gerek mesleki yaşamında gerekse sosyal yaşantısında insanlar arasında güven probleminin olduğunu bizzat tecrübe edinmiş ayrıca yazılı ve görsel basında toplum içerisinde güvensizlik konulu farklı haberleri okumuş/izlemiştir. Bu bağlamda sosyal hayatta yaşanan güvensizlik konulu bazı yayınlar incelemiştir. Tüm bu deneyimler neticesinde Türk toplumundaki güven indeksinin düşük olmasının nedenlerini ortaya koymak amacı ile bu çalışmayı yapmaya karar vermiştir.

İkinci araştırmacı ise lisans eğitimini tamamladıktan sonra Millî Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda okul yöneticiliği ve öğretmenlik görevlerinde bulunmuştur. Daha sonra MEB burslusu olarak ABD'ye gitmiş ve 2013 yılında Türkiye'ye dönerek üniversitede akademisyen olarak görevine başlamıştır. Gerek yurtdışı deneyimleri gerekse Türkiye deneyimleri neticesinde Türkiye'deki insanlar arasında ciddi bir güven sorunu olduğu kanısına varmış; böylece bu sorunun temellerini araştırmak için bu çalışmayı gerçekleştirmeye karar vermiştir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmaya ilişkin veriler 2017 yılı Ekim-Kasım-Aralık aylarında toplumun farklı mesleklerine sahip bireyler ile gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşme yöntemiyle toplanmıştır. Araştırmacılar çalışmaya katılan bireylerin konu ile ilgili algıları ve tecrübelerine ilişkin bilgileri birincil elden toplamak amacıyla bu yöntemi kullanmaya karar vermiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi; araştırmacılara çalışmaya katılan bireylerin incelenen çalışma konusu hakkındaki görüşlerini detaylıca anlamak, bu bireylere ilave sorular yöneltebilmek ve kendilerine sorulan sorularla ilgili cevaplarını deneyimlerle ilişkilendirilerek örneklendirmeleri gibi birçok faydası vardır (Bogdan ve Biklen, 2007; Marshall ve Rosman, 1999).

Yarı yapılandırılmış görüşme formunda bulunan sorular çalışmanın araştırma soruları ve kuramsal temelleri dikkate alınarak oluşturulmuştur. Görüşme soruları ile ilgili geçerliliğinin sağlanması amacıyla araştırmacılar eğitim bilimleri alanında (psikoloji, yönetim, sosyoloji ve ölçme-değerlendirme) uzman olan dört öğretim üyesinin görüşlerini almışlardır. Araştırmacılar görüşme sorularının anlaşılabilirliğini ölçmek için bir öğretmen ile ön görüşme gerçekleştirmiştir. Ön görüşme esnasında görüşmeye katılan bireyin geri bildirimler doğrultusunda görüşme formunun son düzenlemeleri yapılmıştır. Çalışmaya katılan bireylere görüşme öncesi konu hakkında düşünceleri için sorular bir gün öncesinden iletilmiştir. Daha sonra katılımcılarla katılımcıların kendilerini rahat hissettikleri yerlerde görüşme gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların isimleri gizli tutularak her bir katılımcı sırasıyla K1, K2, K3, ve K15 şeklinde kodlanmıştır. Katılımcılardan izin alınarak görüşmeler kayıt altına alınmıştır. Her bir görüşme ortalama 30-35 dakika sürmüştür. Görüşmeye

başlarken katılımcılara kendilerini demografik anlamda tanıtıcı (yaş, cinsiyet, meslek vb.) gibi bazı sorular yöneltilmiştir. Ayrıca katılımcılara görüşme soruları yöneltilmiştir.

Araştırmacılar görüşme sırasında yanıtların 1) Araştırmanın özünden ayrılmama, 2) Kayıt yapma, 3) Yanıtlara ayrılan sürenin sorulara göre daha fazla olması 4) Derinlemesine yanıtlar elde etmek ve 5) Görüşme yapılırken katılımcıları etkilememek için oldukça dikkatli davranmıştır (Kvale,1996). Görüşme esnasında katılımcılara aşağıdaki sorular yöneltilmiştir.

1. Güven kavramını nasıl tanımlarsınız?
2. Güvenilir olmayı nasıl ifade edersiniz. Bir kişiye “güvenilir ya da güvenilmez” derken hangi kriterleri dikkate alırsınız?
3. Bir insana nasıl güvenirsiniz?
4. Bir insana karşı olan güven duygunuzu olumsuz yönde etkileyen unsurlar nelerdir? Yaşadığınız örnek bir olayı benimle paylaşır mısınız?
5. Bir insanın size karşı güvenini kazanmak için neler yaparsınız? Yaşadığınız örnek bir olayı benimle paylaşır mısınız?
6. Size karşı duyulan güveni nasıl korursunuz?
7. Bir insan sizin ona duyduğunuz güveni arttırmak için neler yapmalıdır? Yaşadığımız örnek bir olayı benimle paylaşır mısınız?
8. Bir insanın size karşı olan güvenini nasıl arttırırsınız? Örnek vererek anlatabilir misiniz?
9. Toplumdaki güvensizlik duygusunun ortadan kaldırılması için neler yapılmalıdır. Bu konudaki önerileriniz nelerdir?
10. Güven kavramı ile ilgili olarak eklemek istedikleriniz var mı?

Görüşme sorularının yanı sıra araştırmanın amacından sapmamak koşuluyla bazı ek sorularda yöneltilmiştir. Çünkü sorulan bu ek sorular toplanan verilerin detaylıca ve çok boyutlu olmasını sağlamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2011).

Ses kaydıyla arşivlenen görüşme verileri Microsoft Ofis programında Word belgesi haline getirilmiştir. Yazıya dökülen bu veriler betimsel analiz tekniği kullanılarak çözümlenmiştir. Betimsel analiz tekniğinin kullanılmasındaki temel amaç, verilerin çözümlenmesi sürecinde verilerin önceden tanımlanan temalara göre özetlenmesine ve yorumlanmasına fırsat vermesidir (Yıldırım ve Şimşek, 2011).

İlgili çalışma gerçekleştirilirken devamlı olarak araştırmacılar iletişim halinde bulunmuşlar; böylece uzman görüşünden faydalanma yoluna başvurulmuştur. Ayrıca, çalışmaya katılan katılımcılar ile yapılan görüşmeler Microsoft Word belgesi olarak yazılı hale getirilmiş; katılımcılardan ilgili görüşme metinlerini incelemeleri ve eğer var ise eksik ya da eksiklikler tamamlanmıştır. Böylece, araştırmanın gerçekleştirilmesi sürecinde uzman görüşü alma ve katılımcı teyidi yöntemleri ile iç geçerliliğin sağlanması gayesi güdülmüştür (Lincoln ve Guba, 1985). Bunun yanı sıra, çalışmaya katılan katılımcılar nitel araştırma anlayışı bağlamında amaçlı örneklem yöntemiyle belirlenmiş; görüşmelerde elde edilen bilgiler doğrudan alıntılar yapılarak çalışma ile alakalı bulgular desteklenmiştir. Böylece çalışmanın dış geçerliliğinin sağlanmasına çalışılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Araştırmacılar katılımcılara ilişkin bilgileri görselleştirerek dış güvenilirliğin; elde edilen verilerin betimsel analizi ile iç güvenilirliğin sağlanması amaçlanmıştır (LeCompte ve Goetz, 1982; Akt., Yıldırım ve Şimşek, 2011).

BULGULAR

Bu çalışma, toplumdaki bireyler arasındaki düşük güven duygusunun nedenlerini ortaya koymak ve toplumda güven duygusunun artırılması için bazı öneriler ortaya koymak amacıyla yürütülmüştür.

Çalışmaya ait bulgular araştırma soruları kapsamında sırasıyla ele alınmıştır. Bu bağlamda araştırmacılar katılımcılara öncelikli olarak "Güven duygusu kavramı nasıl tanımlanabilir?" sorusunu yöneltmişlerdir. Bu soruya katılımcıların verdikleri yanıtlar analiz edildiğinde çalışmaya katılan bireyler güven kavramını; 1) dürüst olma, 2) sözünde durma, 3) emanete sahip olma, 4) tutarlı olma, 5) samimi olma ve 6) yalan söylememe ile bir tuttıkları bulgusuna ulaşılmıştır. İlgili soruya ilişkin bulgular Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2. *Güven kavramına ilişkin algılar*

Kavram	f	%	Örnek Cümle
1 Dürüst olma	15	25	Bana göre güven demek dürüst olup konuşmalarında ve yaptıklarında aynı olabilmektir (K7).
2 Sözünde durma	12	20	Yani sözünde durmak ve o sözün arkasında onu uygulayabilmektir bana göre. Yani güven duyulabilecek bir kişi olabilmek yani sözünde duran kişi, dik duran kişidir. Yani zor anları olsa bile yine de sözünden caymaması dönmemesi lazım (K3).
3 Emanete sahip olma	10	17	Tanıdığım insanlar toplumumda benim şahsıma, aileme, ülkeme, milletime, ümmetime, inançlarıma zarar gelmeyeceği. O gelir aklıma (K5).
4 Tutarlı olma	9	15	Etrafımdaki çoğu insan söylemleri ile eylemleri arasında uçurum var. Bu durumda ne kadar güvenilir olabilirler (K12).
5 Samimi olma	7	13	Güven, iki insanın birbirine samimi bir şekilde konuşması, davranması, göz iletişimi, göz göze gelme, karşıdaki insanın olduğu gibi görünmesi, yaptığı davranışlar, hal ve hareketler de bunu tamamlaması güveni oluşturur (K2)
6 Yalan söylememe	6	10	Amerika'da eğitim aldığım zamanlarda noter diye bir kurumun olmadığını gördüm ve buna çok şaşırılmışım. Bir devlette bir kurum olurda noter nasıl olmaz. Sebebi de şu: Çünkü orada insanların sözleri zaten senet. Yani kimse kimseye yanlış beyanda bulunmuyor (K1).
Toplam	59	100	

Tablo 2 incelendiğinde katılımcılar; güven kavramını en çok dürüst olma ve sözünde durma kavramları ile tanımlarlarken, en az samimi olma ve yalan söylememe kavramları ile ifade ettikleri görülmektedir.

Araştırmacılar katılımcılara ayrıca "Güveni etkileyen unsurlar nelerdir?" sorusunu yöneltmişlerdir. Bu soruya katılımcıların verdikleri yanıtlar analiz edildiğinde çalışmaya katılan bireyler güven duygusunu etkileyen unsurları: 1) borcuna sadık olma, 2) yanında

olma, 3) inançlı olma, 4) yapmacık olmama, 5) ihlâs sahibi olma, 6) adil olma, 7) doğal olma, 8) birtakım değerlere sahip olma ve 9) empatik davranışlar gösterme şeklinde sıralanmıştır. Bu bulgular Tablo 3'te gösterilmiştir:

Tablo 3. *Güven duygusuna etki eden unsurlar*

	Kavram	f	%	Örnek Cümle
1	Borcuna sadık olma	23	21	Sizden borç bir şey almıştır. O borcu yerine şu gün getirecek. Getirmemiştir. Mazeret bildiriyordur. Onu saygıyla karşılıyorum. Ama aradan uzun zaman geçmesine rağmen hala ısrarında sanki o zaman bir güvensizlik yaratabilir (K 6).
2	Yanında olma	18	16	Beraber yola çıktığımız arkadaşınız belli bir zaman sonra kendi bireysel menfaatleri uğruna en yakın arkadaşını satıyorsa bende o güvensizlik yaratır yani onu özellikle söyleyeyim (K11).
3	İnançlı olma	15	14	Kıyamet alametlerinin küçük belirtilerinden bir tanesinde diyor ki: öyle bir zaman gelecek ki diyor güvenilir insan bulmakta zorlanacaksınız. Falan belde de bir insan var gidip onunla şey yapacaksınız diyor (K14).
4	Yapmacık olmama	13	12	Güvenilir olmak, yaptığı hareketleri, davranışları, yaşadığı olayları, konuları abartmadan, olduğu gibi anlatması, sürekli görüldüğü, olduğu nasıl anlatalım güvenilir olmak kendin olmak, kendini farklı göstermemek (K15).
5	İhlas sahibi olma	10	9	Bir insana güvenebilmek için yalandan, kötü düşüncelerden ve çıkar hesaplarından uzak duracak kadar ulvi olması gereklidir (K4).
6	Adil olma	9	8	Size karşı duyulan güveni bir defa adaletli olarak, duruma göre şekil almayarak, haklıyı haksızı ayırarak, sürekli doğru bir çizgi üzerinde tabi ki doğrudan şaşmayarak koruyabilirsiniz (K9).
7	Doğal olma	8	7	Güvenimizi kazanması için bir insanın olduğundan farklı görünmemesi gerek (K8).
8	Birtakım değerlere sahip olma	8	7	Bir insanla karşılıklı olarak iletişime geçerek davranışları, düşünceleri, hal ve hareketleri eğer ilk gün tanıdığınız ile sonraki tanıdığınız fark göstermiyorsa bu insana güvenebiliriz (K10).
9	Empatik davranışlar gösterme	6	6	Mesela benim bir ortağım varsa burada ticaret yapıyorsak eğer, burada kâr marjını artırmak adına hem ortağımın hem benim, ben kendi üzerime düşenin daha fazlasını yaparım, daha fazla çalışırım (K3).
Toplam		110	100	

Tablo 3 incelendiğinde katılımcılar güveni etkileyen unsurlardan borcuna sadık olma ve yanında olmayı sıklıkla dile getirirlerken, birtakım değerlere sahip olma ve empatik davranışlar göstermeyi nadiren ifade etmişlerdir.

Araştırmacılar son olarak katılımcılara "Güveni arttırmak için neler yapılmalıdır?" sorusunu yöneltmişlerdir. Bu soruya katılımcıların verdikleri yanıtlar analiz edildiğinde çalışmaya katılan bireyler güven duygusunu arttırmak için: 1) nitelikli eğitim, 2) siyasi belirsizliklerin ortadan kaldırılması, 3) politikacıların ayrımcı ve nefret söylemlerinden uzak durmaları, 4) gelenek ve göreneklere bağlılık, 5) dini eğitimin sadece devlet tarafından verilmesi, 6) sosyal medya kullanımının azaltılması, 7) değerler eğitimine yer verilmesi, 8) toplumsal bağları güçlendirici projelere yer verilmesi, 9) televizyonda güven konulu bilinçlendirici kamuspot tarzında yayınlara yer verilmesi, 10) kültürel yozlaşmanın önüne geçilmesi, 11) adalet kurumlarının daha çok işlevsellik kazanması, 12) mezhep ve farklı inançlara karşı saygılı olunması ve 13) devlet kurumlarının şeffaf ve hesap verebilir olması gibi bazı önerilerde bulunmuşlardır.

Tablo 4. Güven duygusuna arttırmak için bazı öneriler

	Kavram	f	%	Örnek Cümle
1	Nitelikli eğitim	35	15	Maalesef eğitim sistemimiz son 30 yıldır; 1990'dan sonra baya bir değişti. Sekiz yıla çıkardılar, on iki yıla çıkardılar, kredili sistem getirdiler. İnanılmaz bocalama oluyor. İşte asıl güvensizlik bu şekilde doğuyor (K2).
2	Siyasi belirsizliklerin ortadan kaldırılması	26	12	Tepedeki insanların hatalar yapması ve sürekli deneme yanılma ile bu işi yapması artık insanlarda acaba, acaba bu ne olacak (K7).
3	Politikacıların ayrımcı ve nefret söylemlerinden uzak durmaları	26	11	Televizyonda politikacılar birbirlerine karşı taşlama yaparken belli bir seviyeyi korusun (K5). Son zamanlarda siyasetin de etkisi altında insanlar biraz kutuplaşmaya gitti doğrusu. İnsanları kutuplaştırmamak lazım (K9).
4	Gelenek ve göreneklere bağlılık	23	10	Bana göre toplumsal güvenin sağlanabilmesi gelenek-göreneklerimizle ne kadar yaşadığımız ile alakalıdır (K6).
5	Dini eğitimin sadece devlet tarafından verilmesi	20	9	Devletin asli görevlerinden biri de toplumdaki bireyleri inanç yönünde eğitmektir. Dini eğitim kesinlikle birilerinin tekelinde-güdümünde olmayıp sadece devlet tarafından ama ciddiyetle yürütülmelidir (K3).
6	Sosyal medya kullanımının azaltılması	20	9	Sosyal medya insanların güvenini etkiliyor. Bilgisayar, telefon gerçek hayatta yer edememiş kimselerin sanal dünyadan başarı elde edebilmek için giriştikleri kopuk bir hayatı tetikliyor (K10).
7	Değerler eğitimine yer verilmesi	17	8	İnsanlar birbirleri ile kaynaştıkça iletişimi, hoş görüyü ön plana çıkarttığımız sürece zaman içerisinde bu değer yargıları gelişir. Değerler eğitimi ile beraber insanlar birbirlerine güven duymayı öğrenmeye

					başlarlar (K15).
8	Toplumsal güçlendirici projelere yer verilmesi	16	7		Cuma namazlarında gelip te bana cennet cehennem anlatacağına insanlar arasında güvenle ilgili bir şeyler söylesin. Belki de kitaplarımızda güvenilir olmak ile ilgili bazı akademik metinler konulsun öğrencilerimize (K1).
9	Televizyonda güven konulu bilinçlendirici kamuspot tarzında yayınlara yer verilmesi	13	6		Televizyonlarda sağlıklı beslenme ile ilgili mesela en son gördüğüm haftada en az iki defa balık yiyin diyor. Mesela haftada iki defa güvenilir insan arayın gibi bir şey olabilir. Bununla ilgili filmler yapılabilir (K8).
10	Kültürel yozlaşmanın önüne geçilmesi	11	5		Güven problemi toplumsal bir problem ve bu bir geminin su alması gibi bütün toplumu zedeleyen ve maalesef yok edecek olan bir kavram. Onun için toplumun her ferdi, her mesleki kuruluşu bu konuda bir şeyler yapmalı (K11).
11	Adalet kurumlarının daha çok işlevsellik kazanması	9	4		Ülkemizde davaların uzun sürmesi ve kanuni yaptırımların yeterli olmaması nedeni ile insanların adalete olan güvenleri ciddi yara almakta (K4).
12	Mezhep ve farklı inançlara karşı saygılı olunması	7	3		Bu memlekette geçmiş dönemlerde çok ağır bedel ödemiş mezhebenden ve mezhebenden ötürü bir sürü mağduriyet yaşamış insanlar var (K13).
13	Devlet kurumlarının şeffaf ve hesap verebilir olması	4	2		Devlette kim kime dum duma. Ancak kurumların nereye ne kadar ve niçin harcama yaptıklarını tüm halkın görebileceği yerlere ifşa etmeleri güvenin inşası için son derece önemlidir (K12).
Toplam		227	100		

Tablo 4 incelendiğinde katılımcılar güven duygusunun artırılması için en çok nitelikli eğitim ve siyasi belirsizliklerin ortadan kaldırılmasını önerirken, mezhep ve farklı inançlara karşı saygılı olma ve devlet kurumlarının şeffaf ve hesap verebilir olmasını az olarak önermişlerdir.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Nitel araştırma yaklaşımı çerçevesinde yürütülen bu çalışmada, toplumdaki bireyler arasındaki düşük güven duygusunun nedenlerini ortaya koymak ve toplumda güven duygusunun artırılması için bazı öneriler ortaya koymak amaçlanmıştır.

Araştırmacılar, katılımcıların güven kavramını; 1) dürüst olma, 2) sözünde durma, 3) emanete sahip olma, 4) tutarlı olma, 5) samimi olma ve 6) yalan söylememe ile bir tuttukları sonuçlarına ulaşmışlardır. İlgili alan yazın tarandığında güven kavramının ne olduğuna dair farklı bilim insanlarının çeşitli tanımlamalar yaptıkları görülmüştür. Rousseau, Sitkin, Burt ve Camerer (1998) güveni diğer insanların davranışlarında şeffaf ve yapmacıksız olacağına dair kişideki beklenti durumu şeklinde ifade etmişlerdir. Demir ve Acar (2005) ise güven kavramını, bir toplumu oluşturan kişilerin birbirlerine, hayatlarını sürdürdükleri sistemin normlarına ve kurumlarına karşı görev ve sorumlulukları olması gerektiği gibi ideal olarak yapacakları konusundaki genel kanılarının olumlu olarak var olması şeklinde açıklamışlardır. Özler, Atalay ve Şahin (2010), bireyler arasındaki güven duygusunun ancak karşılıklı olursa

mümkün olabileceğini söylemişlerdir. Bazı bilim insanları ise güven kavramını, kişilerarası ilişkilerde düşünce ve davranış bazlı olumlu duygulara sahip olmayı içeren ve psikolojik bir yönü olan bir kavram olarak dile getirmişlerdir (Fetchenhauer ve Dunning, 2009; Wech, 2002). Günümüzde insanların çoğunun dürüst olma davranışlarını kaybetmelerinden dolayı çalışmaya katılan bireyler güven duygusu ile dürüst olmayı eş değer olarak gördükleri düşünülebilir. Ayrıca insanların eskisi kadar sözlerinde durmamalarından dolayı çalışmaya katılan bireyler güven ile sözünde durmayı bir olarak görmüş olabilirler.

Katılımcıların güven kavramını etkileyen unsurları; 1) borcuna sadık olma, 2) yanında olma, 3) inançlı olma, 4) yapmacık olmama, 5) ihlâs sahibi olma, 6) adil olma, 7) doğal olma, 8) birtakım değerlere sahip olma ve 9) empatik davranışlar gösterme şeklinde sıraladıklarına sonucuna ulaşılmıştır. İlgili alan yazın derinlemesine incelendiğinde toplumsal güven kavramını etkileyen unsurların farklı araştırmacılar tarafından araştırıldığı görülmektedir. Putnam (1995) güven duygusunun oluşması ve sürdürülmesinde dine yakın olmak arasında olumlu bir ilişkinin olduğunu ifade etmiştir. Akgün (2001) ise toplumsal güveni etkileyen unsurları: 1) Siyasal otorite eksikliği, 2) Yönetim sürecinde haksızlıklar, 3) İdeolojik düşünce yapısı, 4) Gelir düzeyi, 5) Sosyo-ekonomik düzey ve 6) Dine yakınlık şeklinde sıralamıştır. Bireyler arasında güven duygusunun yaratılması oldukça zaman almaktayken güven duygusunun kaybedilmesi anlık bir durumdur (Mayer, Davis ve Schoorman, 1995). Türk toplumunda insanların çoğunun borçlarını ödeme konusundaki gerekli hassasiyeti göstermemelerinden dolayı katılımcıların güvenlerinin zedelendiği düşünülebilir. Ayrıca, günümüzde insanların çoğunun çıkarları doğrultusunda hareket etme eğiliminde olmaları nedeni ile katılımcılarda güvensizlik duygusunun ortaya çıktığı düşünülebilir.

Araştırmacılar son olarak insanlar arasındaki güven duygusunun artırılması için: 1) nitelikli eğitim, 2) siyasi belirsizliklerin ortadan kaldırılması, 3) politikacıların ayrımcı ve nefret söylemlerinden uzak durmaları, 4) gelenek ve göreneklere bağlılık, 5) dini eğitimin sadece devlet tarafından verilmesi, 6) sosyal medya kullanımının azaltılması, 7) değerler eğitimine yer verilmesi, 8) toplumsal bağları güçlendirici projelere yer verilmesi, 9) televizyonda güven konulu bilinçlendirici kamuspot tarzında yayınlara yer verilmesi, 10) kültürel yozlaşmanın önüne geçilmesi, 11) adalet kurumlarının daha çok işlevsellik kazanması, 12) mezhep ve farklı inançlara karşı saygılı olunması ve 13) devlet kurumlarının şeffaf ve hesap verebilir olması gibi bazı önerilere ulaşımlardır. İlgili alan yazın tarandığında araştırmacılar güven oluşumunda: 1) dürüstlük, 2) yetkinlik, 3) tutarlılık ve tahmin edilebilirlik, 4) açıklık, 5) sadakat, 6) ketumluk, 7) yardımseverlik/iyilikseverlik, 8) iş için gerekli bilgi ve donanıma sahip olma, 9) özen gösterme ve sorunlarla ilgilenme, 10) ilişkilerde akıl ve tecrübeye sahip olma, 11) açıklayıcı ve açık iletişim ve 14) doğru ve yerinde kararlar alma şeklinde bazı kriterlerin gerekli olduğunu vurgulamışlardır (Butler ve Cantrell, 1984; Gabarro, 1978; Mayer, Davis ve Schoorman, 1995; Whitener, Brodt, Korsgard ve Werner, 1998). Börü (2001) ise bir kişiye güven duyulması için o bireyde 1) özgüven, 2) yardımcı olma, 3) destekleyici olma, 4) uyumlu olma, 5) doğru olma, 6) cana yakın olma, 7) şeffaf olma, 8) dengeli olma, 9) bilgi sahibi olma ve 10) arkadan konuşmama gibi bazı karakteristik özelliklere sahip olması gerektiğini bulmuştur. Fetchenhauer ve Dunning, (2009) bireyde güven duygusunun oluşmasında çevrenin önemli bir yere sahip olduğunu vurgulamışlardır. Özler, Atalay ve Şahin (2010) bireyler arasındaki güven duygusunun ortaya çıkmasında 1) yaşanılmış paylaşımların olması, 2) tutarlı olma, sır tutabilme, 3) doğru olma, 4) güvenilir olma, 5) şeffaf olma, 6) sözünde durma, 7) norm ve değerleri göz önünde bulundurarak hareket etme, 8) ortak vizyona sahip olma, 9) yardımsever olma ve 10) sağlıklı iletişim kurma- sürdürme gibi unsurların önemli olduğunu savunmuşlardır.

Son yıllarda Türk eğitim sistemindeki farklı uygulamaların beklenen niteliklerde olmaması nedeniyle katılımcılar toplumdaki güven duygusunun oluşturabilmesi ile nitelikli eğitim arasında bir ilişki olduğunu düşünmüş olabilirler. Ayrıca, katılımcılar Türkiye’de son yıllarda meydana gelen istenmeyen olayların ve siyasi belirsizliklerin güven duygusu zedelediğini varsaymış olabilirler.

Araştırmacılar yukarıda elde edilen sonuçlar neticesinde birtakım önerilerde bulunmuşlardır. Bunlar;

1. Eğitimdeki yenilikçi uygulamalar sürekli olarak denetlenmeli; böylece eğitimde nitelik arayışları sürekli hale getirilmelidir.
2. Ülke yönetiminde siyasi çatışmalar kenara bırakılarak ortak menfaatler doğrultusunda hareket edilmelidir.
3. Politika yapıcılar toplumu kutuplaştıran tutum, davranış ve söylemlerden uzak durmalıdırlar.
4. Türk kültürünün korunarak gelecek nesillere aktarılmasına, değerler eğitimine ve toplumu birleştirici etkinliklere ağırlık verilmelidir.
5. Diyanet İşleri Başkanlığı toplumun dini konularda eğitilmesinde daha aktif olarak yer almalı ve mezhepsel konularda birleştirici olmalıdır.
6. İnsanların teknolojik araçları ve interneti amaçları doğrultusunda daha bilinçli kullanmalarına yönelik eğitimler verilmelidir.
7. Görsel ve yazılı basında güven duygusunun oluşturulmasına yönelik yayınlara yer verilmelidir.
8. Adalet mekanizmasının daha etkili ve hızlı çalışmasına yönelik tedbirler alınmalıdır.
9. Devlet kurumları daha şeffaf ve hesap verebilir olmalıdır.

KAYNAKÇA

- Akgün, B. (2001). Türkiye’de siyasal güven: Nedenleri ve sonuçları. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 56(4), 1-23.
- Büyüköztürk, Ş. Kılıç-Çakmak, E. Akgün, Ö. E. Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2017). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. (23. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Butler, J. K. Jr. & Cantrell, S. (1984). A behavioral decision theory approach to modeling dyadic trust in superiors and subordinates. *Psychological Reports*, 55, 19-28.
- Bogdan, R. C. & Biklen, S. K. (2007). *Qualitative research for education: An introduction theories and methods* (5th Ed.). Boston: Pearson Education Inc.
- Börü, D. (2001). Örgütlerde güven ortamının yaratılmasında ilk adım: Güvenilir insanlar kim?, *9.Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiriler*, <http://www.isletme.istanbul.edu.tr/duyurular/kongrebook/15/kongre.html>
- Çepni, S. (2005). *Araştırma ve proje çalışmalarına giriş* (2. Baskı). Trabzon: Celepler Matbaacılık.
- Demir, Ö. & Acar, M. (2005). *Sosyal bilimler sözlüğü*. Ankara: Adres Yayınları.
- Deutsch, M. (1958), Trust and suspicion. *Journal of Conflict Resolution*, 2(4), 265-279.
- Erdem, F. (2003). Örgütsel yaşamda güven. F. Erdem (Ed.), *Sosyal bilimlerde güven* (153-182). Ankara: Vadi.

- Gabarro, J. J. (1978). The development of trust, influence, and expectations. A. G. Athos & J. J. Gabarro (Eds.), *Interpersonal behavior communication an understanding in relationship* (290-303). New Jersey: Prentice Hall Inc.
- Giddens, A. (2004). *Modernliğin sonuçları*, Çev. Ersin Kuşdili. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Hosmer, L. T. (1995). Trust: The connecting link between organizational theory and philosophical ethics. *Academy of Management Review*, 20(2), 379-403.
- Kıral, E. & Başaran, R. (2018a). Güven ölçeğinin Türkiye örnekleminde psikometrik özellikleri: Öğretmenlerde bir uygulama. *IX. Uluslararası Eğitim Yönetimi Forumu*, 1742-1771.
- Kıral, E. & Başaran, R. (2018b). Kıskançlık ile güven arasındaki ilişki. *2nd International Education Research and Teacher Education Congress*, 397-400.
- Kvale, S. (1996). *Interviews: An introduction to qualitative research interviewing*. London: Sage.
- Lewicki, R. J. McAllister, D. J. & Bies, R. J. (1998). Trust and distrust: New relationships and realities. *Academy of Management Review*, 23(3), 438-458.
- Marshall, C. & Rossman, G. B. (1999). *Designing qualitative research* (3rd ed). Thousand Oaks: Sage.
- Mayer, C. R., Davis, H. J., & Schoorman, F. D. (1995). An integrative model of organizational trust. *The Academy of Management Review*, 20(3) 709-734.
- Mertens, D. M. (2009). *Research and evaluation in education and psychology: Integrating diversity with quantitative, qualitative, and mixed methods (3rd Ed.)*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, Inc.
- Misztal, B. A. (1996), *Trust in modern societies*. Cambridge: Polity Press.
- Miller, A. H. & Usthaug, O. (1990). Political parties and confidence in government: A comparison of Norway, Sweden and the United States. *British Journal of Political Science*, 20(3), 357-386.
- Özler E. D., Atalay Giderler C. & Şahin Dil M. (2010). Örgütlerde sinizm güvensizlikle mi bulaşır?. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 2(2), 47-57.
- Patton, M. Q. (1987). *How to use qualitative methods in evaluation*. Newbury Park, CA: Sage.
- Putnam, R. D. (1995). Bowling alone: America's declining social capital. *Journal of Democracy*, 6(1), 65-78.
- Rousseau, D. M., Sitkin, S. B., Burt, R. S. & Camerer, C. (1998). Not so different after all: A cross-discipline view of trust. *Academy of Management Review*, 23(3), 393-404.
- Taylor, S. J.& Bogdan, R. (1998). *Introduction to qualitative research (3rd Ed.)*. New York, NY: Wiley.
- Wech, B. A. (2002). Trust context: Effect on organizational citizenship behavior, supervisory fairness and job satisfaction beyond the influence of leader-member exchange. *Business and Society*, 41(3), 353-360.

Whitener, E. M., Brodt, S.E., Korsgard, M.A. & Werner, J.M. (1998). Managers as initiators of trust: An exchange relationship framework for understanding managerial trustworthy behavior. *Academy of Management Review*, 23(3), 513-531.

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Zand, D. E. (1972). Trust and managerial problem solving. *Administrative Science Quarterly*, 17(2), 229-239.

http://www.tepav.org.tr/tr/blog/s/5273/Turkler+neden+birbirine+guvenmez_+